

УДК 32-027.21

<http://orcid.org/0000-0002-1956-571X><http://doi.org/10.5281/zenodo.167265>

І. Д. Денисенко

МЕТОДОЛОГІЯ ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ: СТРАТЕГІЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ

У статті здійснюється спроба систематизувати основні стратегії вдосконалення процесу формування методології політичних досліджень, запропонованих у сучасному науковому дискурсі. Відповідні пропозиції зарубіжних дослідників пропонується об'єднати у дві великі групи: орієнтовані на зміни в статусі й процедурі формування шуканої методології в цілому, і – на вдосконалювання її структурних елементів. Обґрунтовується, що первісної уваги заслуговують стратегії з першої групи пропозицій.

Ключові слова: політична наука, методологія, політична теорія, політичні дослідження, методи.

І. Д. Денисенко

МЕТОДОЛОГИЯ ПОЛИТИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ В СОВРЕМЕННОМ НАУЧНОМ ДИСКУРСЕ: СТРАТЕГИИ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ

В статье предпринимается попытка систематизировать основные стратегии усовершенствования процесса формирования методологии политических исследований, предложенных в современном научном дискурсе. Соответствующие предложения зарубежных исследователей предлагается объединить в две большие группы: ориентированные на изменения в статусе и процедуре формирования искомой методологии в целом, и – на совершенствование ее структурных элементов. Обосновывается, что первоначального внимания заслуживают стратегии из первой группы предложений.

Ключевые слова: политическая наука, методология, политическая теория, политические исследования, методы.

I. D. Denisenko

METHODOLOGY OF POLITICAL RESEARCHES IN THE MODERN SCIENTIFIC DISCOURSE: IMPROVEMENT STRATEGY

In article attempt to systematize the basic strategy of improvement of process of formation of methodology of the political researches offered in a modern scientific discourse is undertaken. Corresponding offers of foreign researchers are offered to be united in two big groups: focused on changes in the status and procedure of formation of required methodology as a whole, and – on perfection of its structural elements. It is proved that the initial attention is deserved by strategy from the first group of offers.

Key words: a political science, methodology, the political theory, political researches, methods

Постановка проблеми. Підвищення рівня адекватної інтерпретації розвитку політичної реальності залишається першочерговим завданням для представників усіх наукових шкіл, що формують сучасну систему політологічних знань. Очевидно, що досягти зазначеної мети неможливо без формування відповідних теоретико-методологічних засад досліджень – сукупності політичних теорій. За словами, відомого польського політолога Б. Крауз-Мозер, саме така методологія – «детальна, суспільно створена і прийнята сукупність підстав, норм, правил, яким повинен бути підлеглий епістемологічний образ дій, ведучий до одержання інформації», дозволяє дослідникам пізнавати і розуміти суспільну дійсність, зокрема, й політичну [6, с. 27].

Аналіз актуальних досліджень з політологічної проблематики свідчить про те, що низка як зарубіжних, так й вітчизняних представників наукового співтовариства продовжує працювати у проблемному полі методології політичних досліджень (К. Байме, В. Бебик, Дж. Бокс-Стеффенсмер, Г. Брейді, Р. Гудин, Ф. Кирилюк, Х.-Д. Клінгеманн, Д. Коллір, Н. Конеген, Б. Крауз-Мозер, Дж. Уллмен, К. Шуберт та ін.) [1–8; 10–12; 15]. Зрозуміло, що для подальшого удосконалення рівня виробництва політичного знання необхідно, насамперед, узагальнити та систематизувати ці наукові наробки.

Отже, **метою статті** є спроба систематизувати основні стратегії вдосконалення процесу формування методології політичних досліджень, запропонованих у сучасному науковому дискурсі.

Виклад основного матеріалу. Аналіз результатів наукових розвідок відомих зарубіжних дослідників політичної науки дозволяє стверджувати, що їх основні пропозиції щодо вдосконалення рівня формування її теоретико-методологічних підстав, можна умовно об'єднати у дві великі групи.

Першу групу стратегій по вдосконаленню процесу формування методології політичних досліджень утворюють пропозиції так званого

«загального рівня». Ці стратегії орієнтовані на поліпшення перспектив розвитку шуканої методології в цілому.

До них можна віднести, насамперед, стратегії щодо активізації досліджень у цій галузі розвитку політологічного знання. Оскільки, наприклад, згідно, спостереженням, Б. Крауз-Мозер, «сьогодні методологія не користується особливою популярністю серед представників суспільних наук» [6, с. 58–59]. Таку ситуацію можна пояснити, насамперед, двома моментами:

– по-перше, сформованим ще в 50-х роках ХХ сторіччя твердженням про відсутність шуканої соціальної теорії (аналогічної природничій теорії) у всіх суспільних науках (положення / постулати якої за визначенням повинні утворювати засади відповідної методології). Наприклад, Б. Кроуз-Мозер, відзначає, що сучасні представники соціально-гуманітарних наук «розуміють, що не існує жодного засобу, що дозволяє дослідникам повністю подолати свою людську сутність, щоб побачити й зрозуміти світ суспільних (політичних) явищ таким, яким він є в дійсності, тобто, незалежно від усіх людських перспектив» [6, с. 66];

по-друге, популярною серед цілої низки науковців у контексті специфічної історії становлення політології на Заході точки зору про відсутність у системі соціально-гуманітарного знання саме політичної теорії. «На підставі досвіду того, що політична наука працює з відносно меншими складними поняттями, деякі теоретики дійшли висновку, – наголошує, наприклад, відомий німецький політолог К. фон Байме, – що вона взагалі є «нетеоретичною наукою»» [1, с. 42].

Наступною стратегією з даної групи пропозицій слід розглядати процес обґрунтування основних факторів, що впливають у цілому на виробництво й подальший розвиток політичних теорій (тобто, формування методологічних засад), і визначення рівня цього впливу. Згідно із твердженнями, К. фон Байме, такими факторами є:

- «наукові традиції та стилі мислення країн, що свого часу були сформовані організацією системи науки»;
- «конкуренція з іншими дисциплінами і виокремлення такої відносно нової дисципліни, як політична наука»;
- постійна зміна тенденцій, політичне втручання владних структур та інститутів, висування модних вимог з боку політичної системи та її довкілля [1, с. 389].

При цьому перший чинник (відповідно до висновків політолога) здатен здійснювати довготривалий вплив на розвиток політичної теорії, другий – середньо тривалий, а третій – короткотривалий.

До чинників, що впливають на розвиток методології політичних досліджень (і, відповідно, її пізнавальний потенціал) постійно, можна віднести й так званий «контекстуальний» фактор (філософський контекст; психологічний контекст; культурний і історичний контексти; просторовий контекст; демографічний контекст; технологічний контекст).

Ціла група зарубіжних дослідників (зокрема, американські вчені Р. Гудін і Ч. Тіллі) стверджують, що в процесі великомасштабного кількісного моделювання або пояснень, заснованих на абстрактних, загальних, або універсальних законах людської поведінки, зникають певні аспекти функціонування політичної реальності. Тобто, відповідно до їхніх висновків, «контекст має значення» і здатний істотно вплинути на рівень інтерпретації досліджуваних елементів політичної реальності. Отже, методологія політичних досліджень повинна бути доповнена положеннями (моделями), здатними експлікувати такі моменти.

Крім того, у цю групу пропозицій можна залучити й пропозиції щодо визначення підстав і процедури для синтезу положень різних теоретичних конструкцій як однієї дослідницької орієнтації, так і різних. Яскравим прикладом у цьому напрямку є результати дослідницької практики 70-х років ХХ сторіччя професора Каліфорнійського університету Дж. Тьорнера – на основі вивчення різних теоретичних конструкцій, що інтерпретують

структуру соціуму й динаміку її елементів, запропонував власну стратегію побудови так званої «інтегральної» соціальної теорії. Сутність стратегії полягала в спробі виразити основні положення різних дослідників, що мають однакову теоретичну орієнтацію (наприклад, конфліктологічну) в абстрактній формі, а потім синтезувати ці твердження:

один з одним;

з іншими теоретичними напрямками

і, найголовніше, з наявними емпіричними даними [9, с. 196].

І, в якості останнього (але не за рівнем значущості) елемента у цій групі стратегій можна розглядати пропозиції щодо подальшої демаркації предметного поля самої політичної науки. Так, К. фон Байме наголошує, що «політична теорія дотепер потерпає від того, що не досягла того ж самого рівня автономії, що й суміжні науки, адже їй доводиться запозичувати свою теорію від інших дисциплін» [1, с. 43].

Другу групу пропозицій щодо вдосконалення процесу формування методології політичних досліджень (так званого «внутрішнього рівня») становлять стратегії, які безпосередньо стосуються вдосконалення її основних структурних складових – політичних теорій і відповідних прикладних методів аналізу.

Це, насамперед, пропозиції щодо:

– уточнення поняттєво-категоріального апарату досліджень;

– демаркації визначень і структурних компонентів політичної теорії;

– розробки підстав і процедури порівняльного аналізу пізнавальних потенціалів підходів, запропонованих сучасною політичною наукою, у контексті пошуку моделей, здатних найбільш адекватно інтерпретувати розвиток політичних процесів і функціонування суспільних структур в умовах трансформаційних змін [див., напр., 3, с.123].

Що ж стосується розробки й використання нових методів політичних досліджень (як якісних, так і кількісних), то ціла низка дослідників (наприклад, англійські вчені Дж. Бокс-Стеффенсмейєр, Г. Брейді, Д. Коллір)

пропонує перед впровадженням їх в практику для вивчення конкретних процесів і явищ здійснювати певну процедуру перевірки їхньої відповідності щодо так званих «методологічних вимог».

Ці вимоги відбиті в таких положеннях.

По-перше, нові методи повинні сприяти поліпшенню рівня збору даних, виміру різних соціальних характеристик, осмислення й розуміння значень і ідентифікації причинних зв'язків у соціальних явищах.

По-друге, результативність застосування цих методів повинна перевірятися «роботою» інших уже відомих сукупностей прийомів – методом моделювання або іншими засобами кількісного і якісного аналізу.

По-третє, ці методи не повинні бути ефективними тільки для однієї галузі досліджень, вони здатні бути застосованими й для збору інформації щодо інших предметів політичного аналізу [11, р. 804–807].

Інші представники західної політичної науки пропонують залучати до арсеналу її методичних інструментів техніки та прийоми, що вже підтвердили свою дослідницьку спроможність у практиці інших дисциплін. Наприклад, німецький дослідник В. Пацельт пропонує у якості таких інструментів розглядати й (відповідно використовувати) у межах методу аналізу документів – «аналіз текстів»; «аналіз змісту»; «аналітичне керівництво»; «категоріальна схема аналізу» [5, с. 138]; у межах герменевтичного методу – техніку «Let it pass»; техніку «Filling in»; пропозицію «Unless»; ретроспективно-перспективна інтерпретація; техніку застосування «нормальних форм» та т. ін. [5, с. 150].

При цьому деякі представники західного політологічного співтовариства пропонують підсилити пізнавальні можливості прикладних методів дослідження політичних явищ і процесів математичним інструментарієм [див., напр., 15]. Відповідно до їхніх міркувань, саме аналітичний характер математичного погляду на політику здатний додати політологічному дизайну досліджень стійкий каркас із обґрунтованих моментів, що можна перевірити. Слід зазначити, що пропозиція про

посилення якісних процедур соціально-гуманітарного аналізу математичними викладеннями не є новою для сучасного політологічного дискурсу. Так, ще в книзі відомого американського вченого А. Рапопорта «Математичні моделі в соціальних і поведінкових науках» (1983) стверджується, що оскільки математична думка найточніша форма мислення, то її необхідно поширювати на всі сфери життєдіяльності соціуму, особливо в галузях, що мають нехай навіть опосередкований вплив на діяльність індивідів [13, р. 479].

Однак, ці пропозиції не були однозначно сприйняті цілою низкою представників системи соціально-політичних знань. Цікаво, що вже наприкінці 80-х років і самі ініціатори цього процесу знаходять у математичному моделюванні високий ступінь абстракції, що не дозволяє визначати конкретні особливості кожного окремого соціального явища [див., напр., 14, р. 1–119].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, аналіз вітчизняних і зарубіжних наукових публікацій, присвячених вивченню теоретичних і методологічних засад досліджень політичних процесів, дозволяє констатувати, що у сучасному науковому дискурсі ці питання потребують подальшого всебічного розгляду.

Зрозуміло, що такий аналіз доцільно здійснювати на засадах певної систематизації вже запропонованих стратегій вдосконалення методології політичних досліджень. Ці пропозиції пропонується об'єднати у дві групи – стратегії так званого «загального рівня» та «внутрішнього рівня». Насамперед, подальшого вивчення та уточнення потребують пропозиції із першої групи стратегій, оскільки саме вони орієнтовані на поліпшення перспектив розвитку шуканої методології в цілому (від підвищення статусу політичної науки у системі соціальних наук до подальшого уточнення її предметного поля).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байме К. Політичні теорії сучасності / К. Байме ; [пер. з нім.]. — К. : Стилос, 2008. — 396 с.
2. Бебик В. М. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика / В. М. Бебик. — К. : МАУП, 2001. — 384 с.
3. Денисенко І. Д. Проблемне поле методології політичних досліджень / І. Д. Денисенко // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія. — 2010. — № 5. — С. 116—124.
4. Кирилюк Ф.М. Новітня політологія : навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.] / Ф. М. Кирилюк. — К. : Центр учбової літератури, 2009. — 564 с.
5. Конеген Н. Методические подходы политологического исследования и метатеоретические основы политической теории / Н. Конеген, К. Шуберт. — М. : РОССПЭН, 2004. — 222 с.
6. Крауз-Мозер Б. Теории политики. Методологические принципы / Б. Крауз-Мозер ; [пер. с польск.]. — Харьков : Изд-во Гуманитарный Центр, 2008. — 256 с.
7. Мангейм Дж. Б. Политология. Методы исследования / Дж. Б. Мангейм, Р. К. Рич ; [пер. з англ.]. — М. : Весь Мир, 1997. — 544 с.
8. Политическая наука. Новое направление / [под ред. Р. Гудина, Х.-Д. Клингеманна ; [пер. с англ.]]. — М. : Вече, 1999. — 798 с.
9. Тернер Дж. Структура социологической теории / Дж. Тернер ; [пер. с англ.]. — М.: Прогресс. — 1985. — 472 с.
10. Bennett A. Process Tracing: From Metaphor to Analytic Tool / A. Bennett, J.T. Checkel. — Cambridge : Cambridge University Press, 2015. — 342 p.
11. Box-Steffensmeier J. The Oxford Handbook of Political Methodology / J. Box-Steffensmeier, H. E. Brady, D. Collier. — Oxford : Oxford University Press, 2008. — 908 p.
12. Goodin R.E. The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis / R.E. Goodin, Ch. Tilly. — Oxford : Oxford University Press, 2006. — 869 p.
13. Rapoport A. Mathematical Models in the Social and Behavioral Sciences / A. Rapoport. — N.-Y. : John Wiley & Sons, 1983. — 507 p.
14. Rapoport A. The Origins of Violence: Approaches to the Study of Conflict / A. Rapoport . — N.-Y. : Paragon House, 1989. — 620 p.
15. Robinson Jr. E.A. A Mathematical Look at Politics / Jr. E.A. Robinson, D.H. Ullman. — N.-Y.: CRC Press, 2010. — 477 p.

Стаття надійшла до редакції 7.10.2016